

Tregimi në Sytë e Stuhisë: Pandemia përmes Lenteve të shkatërrimit të Mjedisit

Article by Amitav Ghosh, Jamie Kendrick

September 24, 2021

Me kufizimet e udhëtimit që përjashtuan fluturimet ndërkombëtare në vitin 2020, shumë kompani ajrore filluan të shisin fluturime në askund. Për çmimin e një bilete dhe emetimet e fluturimit, pasagjerët mund të uleshin me një pije në lartësinë 35 000 këmbë dhe të pretendonin se gjithçka ishte normale para se të uleshin pikërisht aty ku u nisën. Në Çrregullimi i Madh (2016), romancier i mirënjohur Amitav Ghosh argumenton se: “Brezat e ardhshëm do të shikojnë prapa në dështimin për të kuptuar shkallën e prishjes së mjedisit si marrëzi”. Ne folëm me autorin për paralelet midis krizës klimaterike dhe pandemisë, dhe imagjinimit të alternativave për botën tonë të ndërlidhur.

Jamie Kendrick: “E paparë” është një fjalë që është përdorur shumë në vitin 2020. Ju keni argumentuar se paaftësia e shoqërisë moderne për t’u përgatitur për të paparën na bën të prekshëm. Çfarë paralelesh shihni midis krizës shëndetësore dhe prishjes së klimës?

Amitav Ghosh: “Ka shumë vazhdimësi midis të dyjave, edhe nëse marrëdhënia nuk është shkakësore. Lidhja më e qartë është se kriza klimaterike dhe pandemia janë të dyja efektet e përshpejtimit të qëndrueshëm të botës. Që nga vitet 1990, normat e prodhimit, konsumit, udhëtimit dhe shkatërrimit të habitateve tona dhe shpyllëzimit janë rritur deri në një pikë ku një njësi e vogël mund ta sjellë botën në një ndalesë të papritur dhe kërcitëse nga një treg i vogël në Kinë.

Në kuptime të tjera, natyrisht, ato janë krejtësisht të ndryshme. Pandemia është një sëmundje, ndërsa kriza klimaterike shfaqet në ngjarje të jashtëzakonshme të motit, nga zjarret befasuese deri te uraganet e shumtë që krijohen në Atlantik. Mënyra se si është përgjigjur bota është gjithashtu një ndryshim i rëndësishëm. Gjatë pandemisë, shumica e qeverive, nëse jo të gjitha, kanë qenë të shpejta për të marrë këshilla nga ekspertët dhe të gatshëm për t’u konsultuar me shkencëtarët. Për shtetet si Kina, Zelanda e Re, Vietnami dhe vendet e tjera, kjo strategji ka funksionuar.

Në librin Çrregullimi i Madh, ju përdorni fjalën “e çuditshme” për të përshkruar ngjarjet ekstreme të motit sepse kap një çuditshmëri, por edhe një njohje. Pandemia ka qenë e ngjashme: e çuditshme por edhe e njohur, duke kujtuar kujtimet kolektive të murtajave dhe karantinave. A na detyron pandemia të kujtojmë diçka për veten?

Shpresoj që kjo pandemi të ketë të paktën një pjesë të efektit të Tërmetit të Madh të Lisbonës në shekullin e XVIII. Para tërmetit në 1755, evropianët kishin filluar të mendonin se e kishin zotëruar natyrën, sikur natyra të ishte diçka që njerëzit mund të pushtojnë.

Tërmeti i Madh i Lisbonës ishte një moment iluminimi, kur papritmas, njerëzit kuptuan se, larg nga zotërimi i natyrës, natyra ka zotërim të plotë të ekzistencës njerëzore.

*Tërmeti i Madh i Lisbonës ishte një moment
Iluminimi kur papritmas njerëzit e kuptuan se
jane larg nga zotërimi i natyrës, natyra ka
zotërim të plotë të ekzistencës se njeriut.*

Koncepti evropian i natyrës thotë se është i rregullt, se ka ritmin e vet dhe se proceset natyrore shpalosen në mënyra të parashikueshme. Tani e shohim që nuk është kështu. Unë shkruajta Çrregullimi i Madh në vitin 2015. Në atë kohë, kurrë nuk mund ta kisha imagjinuar se këto ndikime katastrofike do të ishin mbi ne, me befasinë që ata u shfaqën në vitin 2020. Kur fillova të punoja për ndryshimet klimaterike dhe letërsinë, miqtë dhe botuesit u mahnitën, duke pyetur: “Çfarë ka të bëjë kjo me shkrimtarët dhe shkrimet? ” Unë nuk e dëgjoj më këtë. Të gjithë e pranojnë se ndryshimi i klimës është një krizë që po na mbulon. Pika e kthesës ishte 2018. Njerëzit kuptuan se kjo nuk ka të bëjë me të ardhmen, por lidhet me të tashmen, dhe 2020-ta, është viti që goditi me forcë të plotë.

Kreu i Programit të Mjedisit të OKB -së, Inger Andersen, tha: “Toka po na dërgon një mesazh me krizën e koronavirusit dhe ndryshimet klimaterike”. A do të pajtoheshit ju me këto ide?

Unë pajtohem absolutisht, përveç se të thuash se toka po na dërgon një mesazh, nënkupton që dikush atje po përpiqet të komunikojë me ne. Realiteti është se toka shfaqet krejtësisht indiferente ndaj nesh. Ajo thjesht i përgjigjet stimujve që ne vendosim atje. Të folurit për Tokën duke na dërguar një mesazh është ajo që bënë paraardhësit tanë. Ata vëzhguan tokën dhe gjithçka përreth tyre, dhe u përpoqën të kuptonin se çfarë po thoshte. Kjo është ajo që ne kemi harruar.

Gjatë viteve të fundit, ndërsa këto kriza të tmerrshme janë shpalosur, në Shtetet e Bashkuara të paktën gjithnjë e më shumë njerëz po lëvizin në zona që do të zhyten nga rritja e nivelit të detit dhe kërcënohen nga zjarret. Phoenix, Arizona, është një nga vendet më të nxehta në SHBA. Burimi i tij i vetëm i ujit është lumi Kolorado. Jeta është e mundur në Phoenix vetëm për shkak të ajrit të kondicionuar masiv, i cili u shpik në vitet 1940. Tërësia e Arizonës u ndërtua nga vitet 1940 e tutje dhe, në pesë vitet e fundit, ajo është rritur me një ritëm të jashtëzakonshëm. Vetëm imagjinoni çmendurinë e atij – një qytet krejtësisht të paqëndrueshëm, që zgjerohet pa pushim. Njerëzit po lëvizin në vende që pothuajse me siguri nuk do të jetojnë në jetën tonë.

Pse po e bëjnë këtë? Ata nuk po dëgjojnë mesazhet që po dalin. Çfarë po dëgjojnë ata realisht? Ata po dëgjojnë format e arsyes të shekullit XVIII të cilat u thonë atyre se njerëzit gjithmonë do ta mposhtin natyrën. Ajo, shkenca dhe arsyeja do të mbizotërojnë gjithmonë. Kjo teknologji do të kujdeset për ta. Dhe se e gjithë kjo toka jonë është e shtrirë në shpinë dhe e pushtuar. Kjo është ajo që është në mënyrë kritike dhe thellësisht e çuditshme në këtë moment: të gjitha këto ide të shekullit XVIII sipas të cilave jetojmë në një shoqëri të qeverisur nga arsyeja, thjesht po copëtohen para syve tanë.

Our latest edition: Democracy Ever After? Perspectives on Power and Representation is out now.

It is available to read online & order straight to your door.

[READ & Order](#)

Shkenca ofron një teknologji të përvuuar si një rrugë shpëtimit të mundshme nga kriza klimaterike. Por shkenca e klimës është gjithashtu kritike për të kuptuar ngrohjen globale. Cili duhet të jetë vendi i shkencës që na ndihmon të përballojmë ndryshimet klimaterike?

Ne duhet të ruhem nga të menduarit e shkencës si një entitet unitar. Marrëdhënia që kanë shkencëtarët e klimës me shoqërinë është krejt e ndryshme nga ajo e epidemiologëve dhe biologëve. Shumë shkencëtarë të klimës janë jashtëzakonisht humanistë në qasjen e tyre ndaj politikës dhe të shqetësuar për drejtësinë klimaterike.

Por një numër i konsiderueshëm i shkencëtarëve të klimës do të përgjigjeshin si Matt Damo ne Marsiani: “Let’s science the hell out of this “. Ideja e tyre është, në thelb, për të ndërhyrë përmes gjeoinxhinierisë, dhe institucionet elitare si Harvardi dhe Yale po shtyjnë gjithnjë e më shumë normalizimin e tij.

Zgjidhjet industriale dhe shkencore për ndryshimin e klimës do të nënkuptojnë më shumë të njëjtën gjë. Po e ngatërron sëmundjen me kurimin.

Gjeoinxhinieria do të përfitojë nga Veriu Global, por mund të jetë katastrofik për Jugun Global. Për këtë arsye, kriza klimatike është një problem gjeopolitik. Greta Thunberg, të cilën unë e admiroj shumë dhe e mbështes plotësisht, vazhdimisht përsërit, “Dëgjoni shkencëtarët”. Por vendosja e të gjithë shkencëtarëve në të njëjtën kuti është një gabim. Shkenca mund të njohë një problem, por kurrë nuk ka vetëm një zgjidhje të mundshme. Zgjidhjet industriale dhe shkencore për ndryshimin e klimës do të nënkuptojnë më shumë të njëjtën gjë. Po e ngatërron sëmundjen për kurimin.

Si e ka përjetuar India pandeminë?

Pandemia ka qenë e vështirë kudo, por India e ka pasur atë më të keqen nga të gjitha. Numrat janë të tmerrshëm. E vetmja pikë e ndritshme është se niveli i vdekshmërisë duket të jetë relativisht më i ulët, por numri bruto i vdekjeve në Indi ndoshta do të tejkalojë çdo vend tjetër. Edhe gjatë Pandemisë së Gripit të Madh të vitit 1918, një përqindje e madhe e viktimave ishin nga Azia Jugore.

Pandemia Covid-19 është shndërruar në një luftë gjithëpërfshirëse të klasave në Indi. Përgjigja e qeverisë ka shkatërruar jetën e punëtorëve të varfër emigrantë. Miliona njerëzve të pasigurt u janë prerë këmbët nga poshtë. Në pamundësi për të punuar, ata u detyruan të

ecnin në shtëpi përgjatë autostradave në vapën e tmerrshme të majit. Në Indi, klasat punëtore urbane dhe punëtorët migrantë në Perëndimin relativisht të begatë janë pothuajse të gjithë nga Bengali ose India Lindore. Këto rajone tashmë janë goditur rëndë nga ndryshimet klimatike dhe shumë njerëz janë zhvendosur për shkak të rritjes së nivelit të detit. Ndërsa këta njerëz po shkonin në shtëpi, një stuhi e tmerrshme – Cikloni Amfan – u krijua në Gjirin e Bengalit para se të godiste kontinentin. Ishte një shembull i përsosur i asaj që po shohim tani – fatkeqësi të shumta që ndërveprojnë me njëri -tjetrin në mënyra katastrofike.

Çrregullimi i Madh argumenton se kultura dhe letërsia nuk kanë arritur të përballen me ndryshimet klimatike dhe krizën ekologjike. Si e shpjegoni atë dështim?

Argumenti nuk ishte aq për shkrimtarët, por për ekosistemin letrar dhe artistik: çfarë konsiderohet sot letërsi serioze? Letërsia serioze pothuajse gjithmonë ka të bëjë me identitetin në një kuptim ose në një tjetër, dhe kjo ka ndodhur për një kohë të gjatë. Kushdo që shkruan për çështjet e klimës dhe mjedisit konsiderohet automatikisht si një shkrimtar zhanri. Por të shkruash për klimën nuk është trillim shkencor; nuk ka të bëjë me të ardhmen dhe nuk është spekulative. Është realiteti në të cilin po jetojmë tani.

Shkrimtarët janë krenarë që e shikojnë botën në një mënyrë të pa lyer. Por vetë praktika e të shkruarit ka tentuar t'i udhëheqë njerëzit larg çështjeve më urgjente që na rrethojnë. Shumë shkrimtarë tepër novatorë kanë trajtuar tema mjedisore, siç është Ursula Le Guin. Pastaj përsëri, Ursula Le Guin u marginalizua si shkrimtare e trillimeve shkencore, edhe pse librat e saj mbeten të rëndësishëm për të tashmen tonë. Kjo është arsyeja pse ajo është shumë më e lexuar sot sesa shumë shkrimtarë të ashtuquajtur seriozë. Sidoqoftë, komunitetet letrare dhe artistike kanë ndryshuar dukshëm që nga viti 2018, dhe ka pasur një derdhje të shkrimit dhe artit në klimë. Njerëzit janë zgjuar nga katastrofa që na rrethon.

Si keni kërkuar të trajtoni mjedisin në ndryshim në trillimin tuaj? Në shumë nga romanet tuaja, përmytjet, stuhitë dhe ngjarjet e tjera të motit luajnë një rol të madh.

Një gjë që nuk dua të bëj është të shkruaj trillime për një çështje si kjo. Unë e shoh shkrimin tim tani si të ndryshëm nga shkrimi im i mëparshëm. Dua të shkruaj për realitetet e botës në të cilën jetojmë. Çështjet e klimës dhe pandemive janë të mëdha për këtë botë – ato nuk janë diçka e ndare. Shkrimi im është formuar shumë nga origjina ime në Bengal. Bengali është një nga zonat më të kërcënuara në planet. Meqenëse unë shkruaj për Bengal, dhe veçanërisht për Deltën dhe pyjet e tij me mangrovë, jam shumë e vetëdijshme se si ndikohen këto rajone, ndoshta më shumë se çdo vend tjetër përveç polakëve.

Çfarë roli kanë kultura dhe trillimi për të na lejuar të imagjinojmë alternativa të kursit në të cilin jemi aktualisht?

Është e vështirë të thuhet. Unë do të doja të bëja pretendime të mëdha për letërsinë, por ato pretendime nuk janë më të besueshme. Kur fillova të shkruaj në vitet 1980, letërsia dhe romanet ishin qendrore për kulturën. Kur njerëzit mblidheshin rreth ftohësve të ujit të zyrës, ata flisnin për libra. Tani njerëzit flasin për televizionin dhe Netflix. Bota letrare është

tkurrur në prapavijë.

*Duke vënë në plan të parë kapitalizmin kur
flasim për ndryshimet klimatike krijon një
keqlexim katastrofik të problemit të vertete.*

Letërsia moderne siç e njohim u shfaq në fund të shekullit të 18 -të. Ishte një praktikë perëndimore e një lloji të caktuar dhe ishte e rrënjosur, le ta pranojmë, në epërsinë perëndimore të bardhë dhe idetë e lidhura me të: një Tokë e nënshtruar, dhe qenie njerëzore të nënshtruara, të kolonizuara në të gjithë planetin. Ato histori ishin në zemër të kulturës borgjeze moderne. Nëse do të përshtatemi me botën e sotme, do të na duhet t'i tregojmë vetes lloje të ndryshme historish, ato që ndryshojnë nga ato të treguara më parë dhe që nuk kanë të bëjnë vetëm me qeniet njerëzore. Rritja e letërsisë moderne anuloi të gjitha qeniet e tjera. Historitë e saj ishin në thelb për njerëzit. Por nuk ishte gjithmonë kështu; jo në Evropë dhe sigurisht jo në Afrikë, Azi, apo Amerikën Latine. Para ngritjes së modernizmit, njerëzit gjithmonë tregonin histori në të cilat kishte qenie të tjera - kafshë, apo edhe fenomene klimatike që flasin me zëra të personifikuar si Aeolus, perëndia greke e erës. Mënyrat e tregimit që përfshijnë qenie të tjera kanë ekzistuar kudo gjatë historisë. Si t'u jepet zë entiteteve jo njerëzore- një virus, për shembull- është çështja themelore letrare e kohës sonë. Ne nuk e dimë nëse një virus është gjallë, por sigurisht që ndërvepron me jetën tonë në një mënyrë që duket kështu. Ajo që moderniteti na ka bërë të harrojmë është se jeta jonë është e përfshirë në një mori gjërash të tjera, nga sëmundjet e deri te karburantet fosile. por sigurisht që ndërvepron me jetën tonë në një mënyrë që duket kështu.

Pandemia ka treguar se sa të ndërlidhur jemi në një botë të globalizuar. Trilogjia E juaja Ibis është një seri romanesh që gjurmojnë historitë e personazheve, fatet e të cilëve ndërthuren përmes Luftës së Opiumit, konfliktit që lidhi së bashku popujt e Indisë, Kinës dhe Evropës. Cila është trashëgimia e perandorisë në problemet e sotme mjedisore?

Duke vënë në plan të parë kapitalizmin kur flasim për ndryshimet klimatike krijon një keqlexim katastrofik të problemit të vërtetë. Kapitalizmit i paraprinë perandoritë evropiane. Perandoria bëri të mundur kapitalizmin. Në çdo fazë, ishte perandoria, skllavëria dhe puna e palëvizshme dhe e lirë që bëri kapitalizmin të mundshëm. Arsyeja e vetme pse është e mundur ta harroni këtë është sepse e zeza, autoktonë dhe njerëzit me ngjyrë janë marginalizuar aq shumë. Në vitet 1980, mendimtari radikal me ngjyre Cedric Robinson argumentoi këtë pikë për kapitalizmin racor. Ideja marksiste se kapitalizmi ishte disi endogjen për gazetatat evropiane mbi realitetet e pushtetit e bënë të mundur në radhë të parë.

Duke parë botën sot, gjeopolitika e karburanteve fosile është thelbësore për fuqinë perëndimore. Pavarësisht nëse është dominimi petrodollar apo strategjik në Oqeanin Indian, çështja e klimës ka të bëjë kryesisht me gjeopolitikën, me perandorinë. Disa rregullime në të drejtën e korporatës dhe struktura e çmimeve të kapitalizmit nuk mund ta zgjidhin atë.

Përshpejtimi i Madh pas vitit 1945 përkoi me dekolonizimin. India e Pavarur dhe Kina Komuniste vazhduan të ndjekin të njëjtin model zhvillimi si Perëndimi. Edhe nëse rrënjët e prishjes së mjedisit qëndrojnë në perandori, është e vështirë të shihet se si bota do të dalë nga kjo trajektore.

Në një masë të çuditshme, India, Kina dhe Indonezia kanë miratuar politika koloniale, siç shihet në politikat mjedisore të qeverisë indiane në lidhje me njerëzit autoktonë dhe pyjet. Shtetet e Bashkuara, nga vitet 1930 dhe 1940, por veçanërisht që nga Konsensusi i Uashingtonit i viteve 1990, ka shtyrë modelin e tij të veçantë të zhvillimit si ideal universal. Ky tranzicion me të vërtetë filloi në vitet 1990 në Indi, Indonezi dhe Kinë, që është dekada kur kriza klimatike filloi të përshpejtohej. Diskursi perëndimor pyet: “Si mund ta zgjidhim problemin?” Por kush është “ne”? Zgjidhja nuk qëndron më në Perëndim. Zgjidhja qëndron në Rajonin Paqësor të Oqeanit Indian, i cili sot përbën një pjesë shumë më të madhe të ekonomisë botërore sesa SHBA dhe Evropa. Dominimi i shekullit të 19-të në botën atlantike është një anomali historike. Bota po kthehet në një sistem në të cilin shumica e aktivitetit ekonomik të botës zhvillohet rreth Oqeanit Indian.

Lëvizja klimatike shpesh paralajmëron se Jugu Global do të preket më keq nga kriza klimatike. Pandemia goditi së pari qendrat industriale si Wuhan, Italia veriore dhe Nju Jork, dhe zjarret e egra kanë shkatërruar Bregun Perëndimor të SHBA. A do të krijojë shtrirja gjithnjë e më universale e ndikimeve klimatike një shtysë më të madhe për veprim në vitet e ardhshme?

Llojet e fatkeqësive që ne në Indi dhe Jugun Global jemi mësuar të jetojmë tani po shfaqen diku tjetër. Mbaj mend që në vitet 1970 dhe 1980, sa herë që goditeshim nga fatkeqësitë, përmbytjet ose valët e nxehtësisë, miqtë tanë në Perëndim do të shqetësoheshin. Tani trafiku është anasjelltas. Britania është përfshirë nga përmbytjet dhe moti i çuditshëm prek veriun e Italisë dhe Gjermaninë; kjo do të kishte qenë e paimagjinueshme 30 apo 40 vjet më parë. Fatkeqësitë dhe katastrofat politike me të cilat ishim mësuar tani janë gjithnjë e më normale në demokracitë më të qëndrueshme.

*Cenueshmëria ndaj ndryshimeve klimatike,
ashtu si me pandeminë, nuk lidhet me PBB -në.
Kriza klimatike do të shfaqet në mënyra të
paparashikueshme.*

Unë kurrë nuk e besova historinë që aktivistët e klimës në Perëndim duan të tregojnë, se pjesët më të varfra të botës do të goditen më rëndë. Shumë rajone të varfra me të vërtetë do të goditen rëndë: Sahel për shembull. Por ndryshimet klimatike, ashtu si me pandeminë, nuk lidhet me PBB -në. Kriza klimatike do të shfaqet në mënyra të paparashikueshme. Vietnami ka pasur rezultatet më të mira të Covid-19 me të ardhura të vogla për frymë. Disa nga vendet me performancën më të mirë janë në Afrikë. Në fillim të pandemisë, filantropët amerikanë si Melinda Gates po shtrëngonin duart duke thënë: “Afrika do të shkatërrohet!” Në fakt, Somalia dërgoi mjekë në Itali. PBB -ja nuk është gjithashtu një parashikues i mirë për krizën klimatike. Ne po shohim diçka shumë më kundërintuitive: kriza klimatike po godet ato pjesë të botës ku ndërhyrjet ekologjike kanë

qenë më intensive, si Kalifornia dhe Australia juglindore ku ekologjitë janë ri-inxhinieruar për t'u dukur më evropiane. Lëvizja klimatike bëri një gabim duke shtyrë idenë se do të godasë më të varfërit në botë. Larg krijimit të një përgjigjeje morale, ajo bëri që shumë perëndimorë të mendonin, "Epo, atëherë është mirë".

Vitet e fundit janë parë grupe si Rinia për Klimën dhe Rebelimi i Zhdukjes. Çfarë mendoni për lëvizjen e re të klimës?

Ajo që ka ndodhur me Greta Thunberg, Rebelimi i Zhdukjes dhe Lëvizja Sunrise është tepër shpresëdhënëse. Këto lëvizje kanë kapur imagjinatën e publikut sepse po bëjnë një lloj politike alternative. Një politikë që tërheq diçka shumë viscerale, jo vetëm ndërgjegjësim ekologjik. Në fund të fundit, ato tërheqin ndjenjën tonë për Tokën si një entitet i gjallë. Tregimet janë themelore për këto lëvizje. Kjo është arsyeja pse ata bashkohen me shkrimtarët dhe tregimtarët.

Amitav Ghosh was born in Calcutta and grew up in India, Bangladesh, and Sri Lanka. He is the author of two books of non-fiction, a collection of essays, and ten novels. In 2018 he became the first English-language writer to receive India's highest literary honour, the Jnanpith Award. His most recent publication is *Gun Island*, a novel.

Jamie Kendrick is editor-in-chief of the *Green European Journal*.

Published September 24, 2021

Article in Albanian

Translation available in Armenian, English

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/tregimi-ne-syte-e-stuhise-pandemia-permes-lenteve-te-shkaterrimit-te-mjedisit/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space.

Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.